

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઝ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

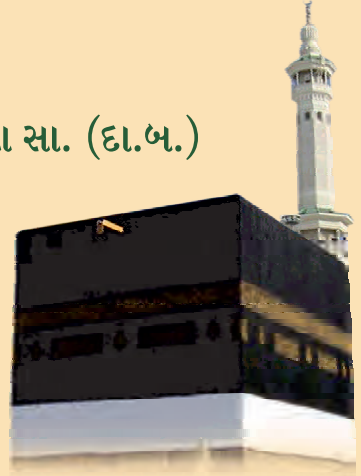
ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.ખ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જમિઅતુલ ઝનાત ટંકારીઆ
મુ.પો. ટંકારીઆ,
તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

www.maarifulqurangujarati.com

કાનૂની ચેતવણી: ● આ તફસીરનો હેતુ ફી-સબિલિલ્લાહ પ્રચાર પ્રસારનો છે, જેથી કોઈપણ વ્યક્તિએ પ્રસ્તુત વેબસાઈટના કોઈપણ સાહિત્યનો અથવા તેના કોઈપણ ભાગનો ઉપયોગ વેપારી ધોરણે કરવાની અથવા કિતાબ સ્વરૂપે છપાવવાની સખત મનાઈ છે. માત્ર ઓનલાઈન શેરીંગ કોઈપણ પ્રકારના એડીટીંગ સિવાય કરી શકાય છે.

● પ્રકાશક પાસે આ તફસીરના પ્રિન્ટેડ કોપીના સર્વ હક્ક કોપી રાઇટેડ હોવાના કારણે મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીમાંથી પ્રકાશક અને અનુવાદકનો પ્રિન્ટેડ કોપીનો પેજ નંબર, ભાગ નંબરનો હવાલો આપી કોઈ ફકરો કે વાક્ય કોઈ કિતાબ અથવા લેખમાં કોઈપણ જાતના એડીટીંગ વિના લખી / છાપી શકાય છે.

● આ બાબતોનું ઉલ્લંઘન કરનાર સામે કાયદેસરની કાનૂની કાર્યવાહી કરવાની સખત ચેતવણી આપવામાં આવે છે.

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

Designed and Typesetting By: Safwan Patel Khanpuri

પ્રકરણ (૭૮)

સૂરએ નબા'

સૂરએ નબા' મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ૪૦ આયતો અને બે રુકૂઅ છે.

પારઠ : ૩૦

આયતો : (સૂરએ નબા' : આયત નં. ૧ થી ૪૦)

﴿البقرة ۲﴾ ﴿سورة النبا ۸۰﴾ ﴿سورة النبا ۸۰﴾ ﴿سورة النبا ۸۰﴾

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿البقرة ۲﴾

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱﴾ عَنِ النَّبِإِ الْعَظِيمِ ﴿۲﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿۳﴾ كَلَّا

سَيَعْمُونَ ﴿۴﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْمُونَ ﴿۵﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مَهْدًا ﴿۶﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿۷﴾

وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿۸﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ

مَعَاشًا ﴿۱۱﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿۱۲﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا ﴿۱۳﴾ وَأَنْزَلْنَا مِنَ

السَّمَاءِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿۱۴﴾ لِيُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿۱۵﴾ وَجِئْتِ الْفَأَقَاةَ ﴿۱۶﴾ إِنَّ

يَوْمَ الْفُصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿۱۷﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَقْوَاجًا ﴿۱۸﴾ وَفُتِحَتْ

السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿۱۹﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿۲۰﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ

مِرْصَادًا ﴿۲۱﴾ لِلظَّالِمِينَ مَا بَأْسًا ﴿۲۲﴾ لِيُثَبِّتَ فِيهَا حَقَابًا ﴿۲۳﴾ لَا يُدْخِلُونَ فِيهَا بَرْدًا

وَلَا شَرَابًا ﴿۲۴﴾ إِلَّا حَبِيبًا وَقَسًا ﴿۲۵﴾ جَزَاءً وَفَاقًا ﴿۲۶﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ

حِسَابًا ﴿۲۷﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَابًا ﴿۲۸﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿۲۹﴾ فَذُوقُوا

فَلَاقَ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿۳۰﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿۳۱﴾ حَدَائِقَ وَأ

أَعْنَابًا ﴿۳۲﴾ وَكَوَاعِبَ أَشْرَابًا ﴿۳۳﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿۳۴﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا

﴿البقرة ۲﴾

كَذَّبًا ۝ جَزَاءٌ مِّنْ رَبِّكَ عَطَاءٌ حَسَابًا ۝ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا
 بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ۝ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْبَاطِنُ صَفًّا ۝ لَا
 يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا ۝ ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۝ فَمَنْ شَاءَ
 اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ مَا بَابًا ۝ إِنَّا نُنذِرُكُمْ عَبْدًا بَاقِرِيًّا ۝ يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ
 ۝ وَيَقُولُ الْكُفْرُ لِيَلَيْتَنِي كُنْتُ تَرَبًّا ۝

તરજુમો / તફસીર :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

આ (કાફિર) લોકો કઈ વાત પૂછે છે ? (૧) (શું) તે મહાન ખબર વિશે પૂછે છે ? (૨) જે વિશે તેઓમાં મતભેદ ચાલે છે. (૩) એવું તો નથી જ, પણ નજીકમાં તેઓ જાણી લેશે. (૪) ફરી પણ (તેઓ સમજે છે) એવું તો નથી જ, નજીકમાં તેઓ (ખરી વાત) જાણી લેશે. (૫) શું અમે પૃથ્વીને પાથરણું બનાવ્યું નથી ? (૬) અને પર્વતોને જમીનના ખૂટા બનાવ્યા નથી ? (૭) અને અમે જ તમને (સ્ત્રી- પુરુષનાં) જોડાં બનાવ્યાં (૮) અને અમે જ તમારી ઊંઘને આરામની વસ્તુ બનાવી (૯) અને અમે જ રાત્રિને પરદાની ચીજ બનાવી (૧૦) અને અમે જ દિવસને ઘંઘાનો વખત બનાવ્યો (૧૧) અને અમે જ તમારી ઉપર સાત મજબૂત આકાશ બનાવ્યાં. (૧૨) અને અમે જ (આકાશમાં) એક પ્રકાશિત દીવો (સૂર્ય) બનાવ્યો (૧૩) અને અમે જ પાણી ભર્યા વાદળોથી રેલમછેલ પાણી વરસાવ્યું, (૧૪) કે જેથી અમે તે પાણી વડે અનાજ તથા લીલોતરી (૧૫) તેમજ ગીચ બગીચા ઉત્પન્ન કરીએ. (૧૬) ખરેખર, ફેસલાનો દિવસ એક નિર્માણ વખત છે. (૧૭) જે દિવસે સૂર ફૂંકવામાં આવશે ત્યારે તમે લોકો ટોળે ટોળાં થઈ ચાલ્યા આવશો (૧૮) અને આકાશ ઉઘાડી નાખવામાં આવશે ત્યારે તેમાં અનેક દરવાજા થઈ જશે (૧૯) અને પર્વતોને (પોતાની જગ્યાએથી) ખસેડી (ઉડાવી) દેવામાં આવશે તો તે ચળકતી રેતી જેવાં થઈ જશે. (૨૦) ખરેખર, જહન્નમ તાકમાં છે

(૨૧) (અને તે) સરક્શ લોકોનું રહેઠાણ છે. (૨૨) જેમાં તેઓ અનંતકાળ (પડયા) રહેશે. (૨૩) તેમાં તેઓ ન તો કંઈ ઠંડકની મજા ચાખશે અને ન કોઈ પીણું મળશે; (૨૪) પરંતુ છછરતું પાણી અને વહેતું પડર (પીવા મળશે.) (૨૫) આ તેઓને પૂરેપૂરો બદલો મળશે, (૨૬) કેમકે તેઓ (કિયામતના) હિસાબની આશા રાખતા ન હતા (૨૭) અને અમારી આયતોને ખૂબ જૂઠાડતા હતા (૨૮) અને અમે દરેક વસ્તુ ગણીને (તેઓના આ'માલનામામાં) લખી રાખી છે. (૨૯) માટે હવે (અઝાબની) મજા ચાખો, પછી અમે તમારા ઉપર અઝાબ સિવાય બીજું કંઈ જ વધારીશું નહિ. (૩૦) બેશક, અલ્લાહથી ડરનારાઓ માટે સફળતા છે. (૩૧) એટલે (ફરવા-હરવાને) બગીચા (જેમાં જાત જાતના મેવા) અને દ્રાક્ષ (૩૨) અને (દિલ બહેલાવવા માટે) સમાન વયની કુમારિકાઓ (૩૩) અને (પીવા માટે) છલકાતા શરાબનાં જામ છે. (૩૪) તેઓ ત્યાં ન કોઈ બકવાસ સાંભળશે અને ન જૂઠી વાત. (૩૫) આપના પરવરદિગાર તરફથી આ બદલો મળશે કે જે પૂરતું ઈન્આમ હશે? (૩૬) કે જે આકાશો અને પૃથ્વી તથા જે કંઈ તે બન્નેની વચ્ચે છે તે સૌનો માલિક મહા કૃપાળુ છે, (છતાં) કોઈની સત્તા નથી કે તેનાથી વાત કરી શકે. (૩૭) જે દિવસે રૂહ એ ફરિશ્તા (અલ્લાહની સામે) હારબંધ ઊભા રહેશે (તે દિવસે) કોઈ બોલી શકશે નહિ, પરંતુ જેને રહમાન (બોલવાની) પરવાનગી આપે તેમજ તે માણસ વાત પણ યોગ્ય કહે. (૩૮) આ દિવસ ખાતરીપૂર્વક (આવવાનો) છે તો જેનું મન ચાહે તે (નેકી કરી) પોતાના પરવરદિગાર પાસે ઠેકાણું બનાવી લે. (૩૯) અમે તમને એક નજદીકમાં આવતી આફતની ખબર સંભળાવી છે, જે દિવસે દરેક માણસ પોતાના હાથોએ આગળ મોકલેલી કરણી નજરો (સમક્ષ) જોઈ લેશે અને કાફિર (હસરતથી) કહેશે કે હું માટી હોત તો કેવું સારું થાત ! (કે અઝાબથી બચી જાત.) (૪૦)

વિસ્તૃત વિવરણ :

مَا لَمْ يَتَسَاءَلُونَ (અન) એ શબ્દો عَنْ (અન) અને مَا (મા)થી બને છે. مَا (મા) ઈસ્તિફ્હામ માટે આવે છે. આ જોડણીમાં શબ્દ مَا થી

અલીફ સુષુપ્ત કરવામાં આવ્યો છે તેથી અર્થ એ થયો કે આ લોકો કઈ વસ્તુમાં પરસ્પર સવાલ જવાબ કરી રહ્યા છે ? પછી પોતે જ તેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો, **عَنْ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ الَّذِي هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ** (નબાઅ)નો અર્થ "ખબર"નો છે પરંતુ દરેક ખબરને નબાઅ નથી કહેવામાં આવતું બલકે જ્યારે કોઈ મોટી ખબર હોય તો તેને નબાઅ કહેવામાં આવે છે, તેનો ભાવાર્થ એ છે કે આ મહાન ખબર કયામત વિશે છે અને અર્થ એ છે કે આ લોકો એટલે કે મક્કાવાળા આ મહાન ખબર એટલે કે કયામત વિશે પરસ્પર ચર્ચા, વાદ વિવાદ અને સવાલ જવાબ કરી રહ્યા છે જેમાં તેમનો પરસ્પર મતભેદ થઈ રહ્યો છે.

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)થી નકલ થયું છે કે જ્યારે કુર્આને કરીમ નાઝિલ થવાનું શરૂ થયું તો મક્કાના કાફિરો પોતાની મજલિસોમાં બેસીને તેના વિશે અભિપ્રાયો અને કાનાફૂસીઓ કરતા હતાં. કુર્આનમાં કયામતનું વર્ણન ઘણી અગત્યતા સાથે આવ્યું છે અને તેમના સમીપ જાણે આ એક અશક્ય વસ્તુ હતી તેથી તેમાં મોટે ભાગે ઘણી ચર્ચાઓ ચાલતી હતી, કોઈ તેનું સમર્થન કરતો તો કોઈ તેનો ઈન્કાર; તેથી આ સૂરતની શરૂઆતમાં તેમની આ હાલતનું વર્ણન કરીને આગળ કયામત આવવા વિશે વર્ણન થયું છે અને તેમના સમીપ જે કયામત આવવામાં શંકા અને અસંભવિતતા દર્શાવવામાં આવતી હતી તેનો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે અને અમુક તફ્સીરકારોએ કહ્યું કે આ સવાલ જવાબ કોઈ વાસ્તવિક સંશોધન માટે ન હતા બલકે માત્ર ઠટકા અને મશ્કરી સ્વરૂપે હતા. વલ્લાહુ અઅલમુ. કુર્આને કરીમે તેમના જવાબમાં એક જ વાક્યને તાકીદ માટે બે વખતે પુનરાવર્તિત સ્વરૂપે કહ્યું, **كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ** અને તેમાં **كَلَّا** નો અર્થ "કદાપિ નહીં" થાય છે. ભાવાર્થ એ છે કે આ સવાલ અને જવાબ તથા ચર્ચા અને સંશોધનથી સમજમાં આવનારી વસ્તુ નથી. આ તો જ્યારે સામે આવશે તે સમયે જ તેની વાસ્તવિકતા ખબર પડશે. આ કયામત એક એવી નિશ્ચિત વસ્તુ છે જેમાં ચર્ચા, સવાલ જવાબ અને ઈન્કારની કોઈ સંભાવના જ નથી, પછી કહ્યું કે તેની હકીકત પોતે તે લોકો ઉપર નિકટમાં જ સ્પષ્ટ થઈ જશે. એટલે કે મર્યા પછી તેમને બીજી દુનિયાની વસ્તુઓનો સાક્ષાત્કાર થશે અને ત્યાંના ભયાનક દૃષ્યો આંખોથી જોઈ લેશે તે વખતે વાસ્તવિકતા ખુલી જશે. ત્યારબાદ અલ્લાહ તઆલાએ પોતાની સંપૂર્ણ કુદરત, હિકમત અને કારીગીરીના અમુક દૃષ્યોનું

વર્ણન કર્યું જેમાં સ્પષ્ટ થઈ જાય છે કે અલ્લાહ તઆલાની સંપૂર્ણ કુદરતથી આ બાબત અસંભવ નથી કે તે આ સમગ્ર વિશ્વને એક સામટું નષ્ટ કરી ફરીવાર એવું જ પેદા કરી દે, તેમાં જમીન અને તેના પહાડોનું સર્જન, પછી માનવોનું સર્જન સ્ત્રી પુરુષના જોડાંના સ્વરૂપમાં વર્ણન કર્યું, પછી માનવીની રાહત અને તંદુરસ્તી તથા કારોબાર માટે અનુકૂળ પરિસ્થિતિઓ પેદા કરવાનું વર્ણન કર્યું તેમાં એક ફરમાન આ છે, جَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا (સુબાત) એ سُبْتُ (સબ્ત)થી બને છે જેનો અર્થ "મૂંડવાનો અથવા કાપવાનો" થાય છે. ઊંઘને અલ્લાહ તઆલાએ એવી વસ્તુ બનાવી છે કે તે માણસને બધી જ સભાનાવસ્થા, ગમ, ખુશીથી કાપીને તેના દિલ અને દિમાગને એવી રાહત આપે છે કે દુનિયાની કોઈ રાહત તેનો બદલો નથી હોઈ શકતી એટલા માટે "સુબાત"નો તરજુમો અમુક લોકોએ "રાહત" પણ કર્યો છે.

ઊંઘ ઘણી મોટી નેઅમત છે :

અત્રે અલ્લાહ તઆલાએ માણસના જોડાં બનાવવાનું વર્ણન કર્યા પછી તેના રાહત માટેના બધા સામાનોમાં ખાસ રીતે ઊંઘનું વર્ણન કર્યું છે. વિચાર કરો તો આ એક એવી મહાન નેઅમત છે કે માનવીની બધી જ રાહતોનો આધાર તેના જ ઉપર છે અને આ નેઅમતને અલ્લાહ તઆલાએ સમગ્ર મખ્લૂક માટે એવી જાહેર અને સર્વસામાન્ય બનાવી છે કે અમીર, ગરીબ, જ્ઞાની, અજ્ઞાની, રાજા અને રંક બધાને જ આ દોલત સમાન રીતે એકસામટી અર્પણ થઈ છે બલકે દુનિયાની પરિસ્થિતિઓની સમીક્ષા કરવામાં આવે તો ગરીબો અને મહેનત મજૂરી કરનારા લોકોને આ નેઅમત જેટલી પ્રાપ્ત થઈ છે એટલી માલદાર અને દુનિયામાં મોટા કહેવાતા લોકોને પ્રાપ્ત નથી થઈ. તેમની પાસે રાહતનો સામાન, રાહતના મકાન, હવા અને શરદી ગરમીથી મધ્યમ કક્ષાની પરિસ્થિતિ, નરમ નરમ ગાદલા તકિયા બધું જ કંઈ હોય છે જે ગરીબોને ઘણું ઓછું મળે છે પરંતુ ઊંઘની નેઅમત આ ગાદલા, તકિયા, મહેલો કે બંગલાઓના વાતાવરણના તા'બે નથી તે તો અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની એક એવી નેઅમત છે જે સીધે સીધી તેના તરફથી મળે છે. અમુક સમયે ગરીબ અને વંચિત લોકોને કોઈ બિસ્તરા તકિયા વિના પણ ખુલ્લી જમીન ઉપર આ નેઅમત ખૂબ ઉદારતાથી આપવામાં આવે છે અને અમુક સમયે

બધા જ સામાન ધરાવતા લોકોને તે આપવામાં નથી આવતી, તેમને ઊંઘની ગોળીઓ ખાઈને તે નેઅમત પ્રાપ્ત કરવી પડે છે અને અમુક સમયે આવી ઘેનની ગોળીઓ પણ કામ નથી કરતી; પછી વિચાર કરો કે આ નેઅમતને અલ્લાહ તઆલાએ જેવી રીતે સમગ્ર મખ્લૂક, માનવ અને પ્રાણીઓ માટે સામાન્ય કરી છે અને વિના મહેનતે મફતમાં આપી છે એનાથી મોટી નેઅમત એ છે કે તે માત્ર મફત અને વિના મહેનતે જ નહીં બલકે પોતાની સંપૂર્ણ રહેમતથી આ નેઅમતને બળજબરીએ આપવામાં આવે છે કે માનવી અમુક સમયે કામના ભારથી મજબૂર થઈને ઈચ્છે છે કે આખી રાત જાગતો રહું અને કામ કરતો રહું. પરંતુ અલ્લાહ જલ્લ શા'નહુ તેના ઉપર જબરદસ્તી ઊંઘ થોપીને તેને સૂવડાવી દે છે કે આખા દિવસનો થાક દૂર થઈ જાય અને તેની શક્તિ વધારે કામ માટે તૈયાર થઈ જાય. આગળ આ જ ઊંઘની મહાન નેઅમતની પૂર્ણતા આ વર્ણન કરી وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا એટલે કે રાતને અમે છુપાવવાની વસ્તુ બનાવી દીધી, તેનાથી ઈશારો એ બાજુએ છે કે માનવીને સ્વાભાવિક ઊંઘ તે સમયે આવે છે જ્યારે પ્રકાશ વધારે ન હોય, દરેક બાજુ શાંતિ હોય, શોર બકોર કે કોલાહલ ન હોય. અલ્લાહ તઆલાએ રાતને પહેરવેશ એટલે કે ઓઢવા અને છુપાવવાની વસ્તુ કહીને એ તરફ ઈશારો કર્યો કે કુદરતે તમને માત્ર ઊંઘની તંદ્રા જ નથી આપી બલકે સમગ્ર દુનિયામાં એવી પરિસ્થિતિ પેદા કરી કે જે ઊંઘ માટે અનુકૂળ હોય. પ્રથમ રાતનો અંધકાર, બીજું સમગ્ર વિશ્વ માનવ અને પ્રાણીઓ બધા ઉપર એક સમયે એકસામટી ઊંઘ થોપવી કે જ્યારે બધા જ સૂઈ જશે તો સમગ્ર દુનિયામાં શાંતિ હશે નહિતર બીજા કામોની જેમ જો ઊંઘના સમયે પણ વિવિધ પ્રકારના લોકો વિવિધ કામો કરતા રહે તો કોઈને પણ ઊંઘની શાંતિ પ્રાપ્ત થશે નહીં.

ત્યારબાદ ફરમાવ્યું, وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا કે માણસને રાહત અને શાંતિ માટે એ પણ જરૂરી છે કે તેની ખોરાક વગેરેની જરૂરિયાત પૂરી થતી રહે નહિતર તે ઊંઘ મોત સાબિત થઈ જશે. જો દરેક સમયે રાત્રિ જ રહે અને માનવી ઊંઘતો જ રહે તો આ વસ્તુઓ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? તેમના માટે સંઘર્ષ, મહેનત અને દોડધામની આવશ્યકતા છે જે પ્રકાશમાં જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, તેથી કહ્યું કે તમારી રાહતને સંપૂર્ણ કરવા માટે અમે માત્ર રાત અને તેના અંધકારને જ નથી બનાવ્યા

બલકે એક પ્રકાશિત દિવસ પણ આપ્યો જેમાં તમે કારોબાર કરીને પોતાની સામાજિક અને આર્થિક જરૂરિયાતો પ્રાપ્ત કરી શકો. **فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ**

ત્યારબાદ માનવીની તે રાહતના સામાનનું વર્ણન કર્યું છે જે આસમાન સાથે સંબંધ ધરાવે છે, તેમાં સૌથી મોટી લાભ આપનારી વસ્તુ સૂર્યનો પ્રકાશ છે તેનું વર્ણન કર્યું, **وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا** એટલે કે અમે સૂર્યને એક ચળકતો ભડકતો દીવો બનાવ્યો, પછી આસમાનની નીચે જે વસ્તુઓ માણસની રાહત માટે પેદા કરી તેમાં સૌથી વધારે આવશ્યક વસ્તુ પાણી વરસાવનાર વાદળો છે તેનું વર્ણન કર્યું, **مُنْعَصِرَاتٍ مَاءٍ تَجَّا** (મુઅ્સિરાત) એ **مُنْعَصِرَةٍ** (મુઅ્સિરહ)નું બહુવચન છે જે પાણીથી ભરેલા એવા વાદળને કહેવામાં આવે છે જે બસ હવે વરસનારું જ છે. આથી જાણ થઈ કે વરસાદ વાદળોએથી વરસે છે અને જે આયતોમાં આસમાનથી વરસવાનું વર્ણન છે અથવા તો તેમાં પણ આસમાનથી ભાવાર્થ અવકાશ હોય જેમકે કુર્આનમાં ઘણી વખતે શબ્દ **سَمَاءٍ** (સમાઅ) એ આ જ અર્થમાં આવ્યો છે અથવા એવું કહેવામાં આવે કે કોઈ સમયે સીધે સીધો આસમાનથી પણ વરસાદ વરસી શકે છે અને તેના નકારનું કોઈ કારણ નથી. આ બધી જ કુદરતની કારીગીરીઓ અને અલ્લાહ તઆલાના ઈનામોનું વર્ણન કર્યા પછી ફરી મૂળ વિષય ક્યામત તરફ પાછા વળ્યા છે.

إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ كَانَ مِيقَاتًا એટલે કે ફેસલાનો દિવસ જેનાથી ભાવાર્થ ક્યામત છે તે એક નિશ્ચિત અને ચોક્કસ હદ છે જેના ઉપર આ દુનિયા સમાપ્ત થઈ જશે જ્યારે કે સૂર ફૂંકવામાં આવશે; અને બીજી આયતોથી જાણ થાય છે કે સૂર બે વખતે ફૂંકવામાં આવશે. પ્રથમ સૂર ફૂંકવાથી સમગ્ર દુનિયા ફના થઈ જશે અને બીજો સૂર ફૂંકવાથી ફરી જીવીત અને કાયમ થઈ જશે અને આ બીજો સૂર ફૂંકવાના સમયે સમગ્ર દુનિયાના આગલા પાછલા માણસો બધા જ પોતાના પરવરદિગારની સામે લશ્કરોના લશ્કર થઈને હાજર થશે. હઝરત અબૂઝર ગિફારી (રદિ.)ની રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ **ﷺ** એ ફરમાવ્યું કે લોકો ક્યામતના દિવસે ત્રણ સમુદાયોમાં વહેંચાય જશે, એક લશ્કર તે લોકોનું હશે જે ભરેલા પેટે, કપડાં પહેરીને સવારીઓ ઉપર સવાર થઈને હશરના મેદાનમાં આવશે. બીજું લશ્કર પગપાળા લોકોનું હશે જે ચાલીને મેદાનમાં આવશે, ત્રીજું

લશ્કર તે લોકોનું હશે જેમને ચહેરાભેર ઘસેડીને મેદાને હશરમાં લાવવામાં આવશે.

(મઝહરી, નસાઈ અને હાકિમની રિવાયતથી બયહકી)

અમુક રિવાયતોમાં લશ્કરોનો ખુલાસો દશ પ્રકારના લશ્કર હોવાનો કયો છે અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે મહશરમાં હાજરજનોની અસંખ્ય જમાઅતો પોતપોતાના અમલો અને કાર્યોના આધારે હશે અને આ બધા જ નિવેદનોમાં કોઈ વિરોધાભાસ નથી, બધું જ એકઠું હોઈ શકે છે.

سَيِّرَتٌ (સુયિરત)થી ભાવાર્થ એ છે કે પહાડ કે જેને આજે સ્થિરતા અને મજબૂતીના દૃષ્ટાંત તરીકે રજૂ કરવામાં આવે છે તે બધા પોતપોતાના સ્થળો છોડીને કણ કણ બની ઉડવા લાગશે, سَرَابٌ (સરાબ)નો શાબ્દિક અર્થ "મૃગજળ" થાય છે જે તડકામાં ખારપાટ અને રણમાં દૂરથી વહેતા પાણી સ્વરૂપે નજરે પડે છે જે પાસે પહોંચતા એટલું જ દૂર લાગે છે અને વાસ્તવમાં પાણી હોતું નથી પરંતુ તે માત્ર દષ્ટિભ્રમ હોય છે અને "સરાબ"નો બીજો અર્થ "ચાલ્યા જવાનો" પણ થાય છે.

مِرْصَادٌ (મિરસાદ) તે સ્થળ કે જ્યાં બેસીને કોઈની દેખરેખ રાખવામાં આવે અથવા રાહ જોવામાં આવે તેને કહે છે. જહન્નમથી ભાવાર્થ આ સ્થળે પુલસિરાત છે, અહીંયાં સવાબ આપનાર અને અઝાબ આપનાર બંને ફરિશ્તાઓ રાહ જોતા હશે. જહન્નમવાળાઓને અઝાબના ફરિશ્તા પકડી લેશે અને જન્નતવાળાઓ સાથે સવાબના ફરિશ્તા તેમને તેમના સ્થળ સુધી પહોંચાડી દેશે.

(મઝહરી)

હઝરત હસન બસરી (રહ.)એ કહ્યું કે જહન્નમના પુલ ઉપર દેખરેખ રાખનાર ફરિશ્તાઓની ચોકી હશે જેમની પાસે જન્નતમાં જવાનો પરવાનો હશે તેમને પસાર થવા દેશે અને જેમની પાસે પરવાનો નહીં હોય તેમને અટકાવી દેશે.

(કુતૂબી)

انَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مَابًا (નેહીનું છે કે તે લલ્લૈનું માબું છે, તે વિશે છે, તે જહન્નમ કાન્તું છે, તે જહન્નમની બીજી બબર છે. આ રીતે બંને વાક્યોનો અર્થ એ થયો કે પુલસિરાત તો નેક અને ખરાબ બંને પ્રકારના લોકો માટે રાહ જોવાનું સ્થળ છે, સૌને તેના ઉપરથી પસાર થવાનું

છે અને જહન્નમ દુષ્ટ લોકો માટે થોભવાનું અને રહેવાનું ઠેકાણું છે. طَاغِيْنَ (તાગીન) એ طَاغِيْ (તાગી)નું બહુવચન છે, તે طُغْيَانُ (તુગ્યાન)થી બને છે જેનો અર્થ દુષ્ટતા અને બળવાખોરી થાય છે. તાગી એવા વ્યક્તિને કહેવામાં આવે છે જે બળવાખોરી અને નાફરમાનીમાં મર્યાદા વળોટી હદ વટાવી ચૂક્યો હોય અને એવું ત્યારે જ બની શકે છે જ્યારે કે તે ઈમાનમાંથી જ નીકળી જાય, તેથી તાગીનથી ભાવાર્થ કાઢિરો છે અને એ પણ સંભાવના છે કે તેનાથી ભાવાર્થ તે ગુમરાહ અકીદા રાખનાર મુસલમાનોના ફિરકાઓ હોય જે કુર્આન અને સુન્નતની હદોથી નીકળી ચૂક્યા હોય છે, ભલે ખુલ્લમ ખુલ્લું કુફ્ર અપનાવ્યું ન હોય જેમકે રવાફિઝ, ખવારિઝ, મોઅતઝિલા વગેરે. (મઝહરીમાંથી)

مَا لَا يَبِيْنُ لَا يَبِيْنُ એ શબ્દ لا يَبِيْنُ فِيْهَا اَحْقَابًا "થોભનાર" થાય છે. اَحْقَابُ (અહકાબ) એ حَقْبَةٌ (હિકબહ)નું બહુવચન છે. લાંબા સમયગાળાને હિકબહ કહેવામાં આવે છે, તેની લંબાઈમાં વિવિધ નિવેદનો છે. ઈબ્ને જરીર (રહ.)એ હઝરત અલી (રહિ.)થી તેનું માપ એસી વર્ષ નકલ કર્યું છે અને દરેક વર્ષ બાર મહિનાનું અને દરેક મહિનો ત્રીસ દિવસનો અને દરેક દિવસ એક હજાર વર્ષનો. આ રીતે લગભગ બે કરોડ ઈઠ્યાસી લાખ વર્ષનો એક હિકબહ થાય છે અને હઝરત અબૂ હુરયરહ (રહિ.), અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર (રહિ.) અને ઈબ્ને અબ્બાસ (રહિ.) વગેરેએ હિકબહનું પ્રમાણ એસીના બદલે સિત્તેર વર્ષ ઠરાવ્યું બાકી હિસાબ તે જ છે. (ઈબ્ને કષીર)

પરંતુ મુસ્નદે બજજારમાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર (રહિ.)થી આ નકલ થયું છે કે રસૂલે કરીમ ﷺએ ફરમાવ્યું કે,

لَا يَخْرُجُ أَحَدُكُمْ مِنَ النَّارِ حَتَّى يَمُكَّتْ فِيْهِ اَحْقَابًا وَالْحَقْبُ بَضْعٌ وَثَمَانُونَ سَنَةً
كُلُّ سَنَةٍ ثَلَاثُمِائَةٍ وَسِتُّونَ يَوْمًا مِّمَّا تَعُدُّونَ (أَزْ مَطْهَرِي)

“તમારામાંથી જે લોકો ગુનાહોની સજામાં જહન્નમમાં નાંખવામાં આવશે કોઈ તે વખત સુધી જહન્નમથી નીકળશે નહીં જ્યાં સુધી તેમાં અમુક "અહકાબ" ન રહી લે અને "હિકબહ" કંઈક એસી વર્ષનો અને દરેક વર્ષ ત્રણસો સાંઈઠ દિવસનું છે, તમારા હાલના દિવસો પ્રમાણે.” (મઝહરી)

આ હદીષમાં જો કે પ્રસ્તુત આયતોની તફસીર નથી પરંતુ શબ્દ અહકાબના અર્થનું વર્ણન છે, અમુક સહાબએ કિરામ (રદિ.)થી તેમાં જે દરેક દિવસનું એક હજાર વર્ષનું હોવાનું નકલ થયું છે જો તે પણ તેમણે રસૂલે કરીમ ﷺ થી સાંભળેલું છે તો હદીષની રિવાયતોમાં વિરોધાભાસ થયો. આ વિરોધાભાસના સમયે કોઈ એક વસ્તુ ઉપર નિશ્ચિત યકીન તો નથી થઈ શકતું પરંતુ બંને રિવાયતોમાં એક વાત એકસમાન છે કે હિક્બહ અથવા હકબ ખૂબ લાંબા સમયગાળાનું નામ છે તેથી બયઝાવીએ અહકાબનની તફસીર *دور متتابعه* થી કરી છે, એટલે કે એક પછી એક ઘણા યુગો.

જહન્નમના લંબાણ અને તેમાં રહેવાની મુદત ઉપર શંકા અને તેનો જવાબ :

હિક્બહનું પ્રમાણ ભલે ગમે એટલું લાંબું ઠરાવવામાં આવે અંતે તે એક મર્યાદિત અને સમાપ્ત થનારી મુદત છે તેથી એ ભાવાર્થ થાય છે કે આ લાંબા સમયગાળા પછી જહન્નમવાળા કાફિરો પણ જહન્નમથી નીકળી જશે જ્યારે કે આ બાબત કુર્આનની બીજી સ્પષ્ટ નુસૂસથી વિરુદ્ધ છે જેમાં *خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا* ના શબ્દો આવ્યા છે અને તેથી ઉમ્મતનો એ બાબતે ઈજ્માઅ છે કે ન તો જહન્નમ ક્યારેય ફના થશે અને ન જ કાફિરો ક્યારેય તેમાંથી કાઢવામાં આવશે.

સુદ્દીએ હઝરત મુર્રાહ બિન અબ્દુલ્લાહથી નકલ કર્યું છે કે કાફિર જહન્નમવાળાઓને જો એ ખબર આપવામાં આવે કે તેમનું થોભવું જહન્નમમાં દુનિયાભર જેટલી કાંકરીઓ બરાબર હશે તો તેઓ તેના ઉપર પણ ખુશ થશે કે અંતે આ કાંકરીઓ ભલે અબજો કે ખર્વોની સંખ્યામાં હોય તો પણ તે એક મર્યાદિત અને સમાપ્ત થનારી વસ્તુ છે. અંતે ક્યારેક તો તેમને અઝાબથી છુટકારો થઈ જ જશે અને જો જન્નતવાળાઓને આ જ ખબર સંભળાવવામાં આવે કે તેમને જન્નતમાં સમગ્ર પૃથ્વીપટ ઉપરની કાંકરીઓની સંખ્યા પ્રમાણેના વર્ષો જન્નતમાં રહેવાનું છે તો પણ તેઓ ગમગીન થશે કે ભલે ગમે એટલી લાંબી મુદત છે પરંતુ અંતે આ મુદત પછી જન્નતમાંથી કાઢવામાં આવશે.

(મઝહરી)

અલબત્ત આ આયતમાં *أَحْقَابًا* (અહકાબન) શબ્દનો જે ભાવાર્થ થાય છે

કે અમુક અહકાબ પછી જહન્નમવાળા કાફિરો પણ જહન્નમમાંથી કાઢી લેવામાં આવશે, બધી જ નુસૂસ અને ઈજ્માએ ઉમ્મતના વિરુદ્ધ હોવાથી ભરોસાપાત્ર ભાવાર્થ નથી, કારણ કે આ આયતમાં તેનો ખુલાસો છે જ નથી કે અહકાબ પછી શું થશે ? માત્ર એટલું વર્ણન છે કે અહકાબની મુદત સુધી તેમણે જહન્નમમાં રહેવું પડશે તેનાથી એ જરૂરી નથી બનતું કે અહકાબ પછી જહન્નમ રહેશે જ નહીં અને આ લોકો તેમાંથી કાઢી લેવામાં આવશે, તેથી હઝરત હસન (રદિ.)એ તેની તફ્સીરમાં કહ્યું કે આ આયતમાં અલ્લાહ તઆલાએ જહન્નમવાળાઓ માટે જહન્નમની કોઈ નિશ્ચિત સમય મર્યાદા નક્કી નથી કરી જેના પછી તેમને તેમાંથી કાઢી લેવાનું સમજી શકાય બલકે ભાવાર્થ એ છે કે જ્યારે એક હિકબહ એટલે કે સમયકાળ પસાર થઈ જશે તો બીજો શરૂ થઈ જશે, એ જ પ્રમાણે બીજા પછી ત્રીજો, ત્રીજા પછી ચોથો એટલે સુધી કે હંમેશા હંમેશ કાયમી ધોરણે આ ક્રમ ચાલુ રહેશે અને સઈદ બિન ઝુબૈર (રદિ.)એ કતાદહ (રદિ.)થી પણ આ જ તફ્સીર વર્ણન કરી છે કે અહકાબથી ભાવાર્થ તે સમયકાળ છે જેની કોઈ સમાપ્તિ કે અંત નથી બલકે એક હિકબ સમાપ્ત થશે તો બીજા હિકબ આવી જશે અને આ જ ક્રમ હંમેશા હંમેશ રહેશે.

(ઇબ્ને કધીર અને મઝહરી)

અત્રે એક બીજી સંભાવના એ પણ છે જેને ઇબ્ને કધીરે **يَحْتَوِي** ના શબ્દથી વર્ણન કરી છે અને કુર્તુબીએ કહ્યું કે આ વાત પણ શક્ય છે અને મઝહરીએ તેને જ અપનાવ્યું છે, તે સંભાવના એ છે કે આ આયતમાં શબ્દ **طَائِفِينَ** (તાગીન)થી ભાવાર્થ કાફિરો લેવામાં ન આવે બલકે તે તવહીદવાળા જે બાતિલ અકીદાઓના કારણે ઈસ્લામથી ગુમરાહ ફિરકાઓમાં ગણવામાં આવે છે જેમને હદીષવેત્તાઓની પરિભાષામાં "અહલે અહ્વા" કહેવામાં આવે છે તે પણ ભાવાર્થ હોય શકે છે. જો એમ હોય તો આયતનો ખુલાસો એ થશે કે આવા કલિમો પઢનાર તવહીદવાળા જેઓ ગુમરાહ અકીદહ રાખવાના કારણે કુફ્રની હદો સુધી પહોંચી ગયા હતા પરંતુ ખુલ્લા કાફિર ન થયા હતા તેઓ અહકાબની મુદત સુધી જહન્નમમાં રહ્યા પછી અંતે કલિમએ તવહીદના કારણે જહન્નમમાંથી કાઢી લેવામાં આવશે.

મઝહરીએ આ સંભાવનાના સમર્થનમાં તે હદીષ પણ રજૂ કરી જે

ઉપરોક્ત હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઇબ્ને ઉમર (રદિ.)ના હવાલાથી મુસ્નદે બજજારથી નકલ થઈ ચૂકી છે જેમાં રસૂલે કરીમ ﷺ એ જ વર્ણન કર્યું છે કે અહકાબની મુદત પસાર થયા પછી આ લોકો જહન્નમમાંથી કાઢી લેવામાં આવશે પરંતુ અબૂહય્યાને કહ્યું કે ત્યાર પછીની આયતો **إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا وَكَذَّبُوا** આ સંભાવનાનો નકાર કરે છે કે તાગીનથી ભાવાર્થ આ સ્થળે તવહીદવાળા અને ગુમરાહ ફિરકા નથી, કારણ કે આ અંતિમ આયતોમાં કયામતનો ઇન્કાર અને રસૂલ ﷺ ને જૂઠાડવાનો ખુલાસો છે. એ જ રીતે અબૂહય્યાને મકાતિલના તે નિવેદનને પણ ખોટું ઠરાવ્યું છે કે આ આયતને મન્સૂખ સમજવામાં આવે.

તફ્સીરકારોના એક સમૂહે આ ત્રીજી સંભાવના આ આયતની તફ્સીરમાં એ ઠરાવી છે કે આયત પછીના વાક્ય **وَلَا شَرَابًا إِلَّا حَمِيمًا** માં આ **وَوَغَسَّاقًا** થી વર્તમાનકાળનું વાક્ય છે અને આયતનો ભાવાર્થ એ થશે કે અહકાબના લાંબા સમયકાળ સુધી આ લોકો ન તો ઠંડી હવાનો સ્વાદ ચાખશે ન જ કોઈ ખાવા પીવાની વસ્તુનો, હમીમ અને ગસ્સાક સિવાય. પછી અહકાબ પસાર થયા પછી એવું બની શકે છે કે આ પરિસ્થિતિ બદલાઈ જાય અને અઝાબના બીજા પ્રકારો આવવા લાગે હમીમ તે ઉકળતું ગરમ પાણી છે કે જ્યારે તે ચહેરાની પાસે આવશે તો તેનો માંસ દાઝી જશે અને જ્યારે પેટમાં જશે તો પેટની અંદરના અવયવો ટૂકડા ટૂકડા થઈ જશે અને ગસ્સાક તે લોહી અને પરું વગેરે છે જે જહન્નમવાળાઓના જખમોમાંથી નીકળશે.

جَزَاءً وَفَاقًا એટલે કે જે સજા તેમને જહન્નમમાં આપવામાં આવશે તે તેમના બાતિલ અને ખોટા અકીદાઓ તથા ગુનાહિત કર્મો પ્રમાણે ન્યાય અને ઇન્સાફના તકાદા પ્રમાણે હશે તેમાં કોઈ વધારો હશે નહીં. **فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا** એટલે કે જ્યારે તમે દુનિયામાં પોતાના કુફ્ર અને ઇન્કારમાં વધારો જ કરતા ચાલ્યા ગયા અને જો તમને બળજબરીએ મોત ન આવ્યું હોત અને તમે તેમાં વધતા જ રહ્યા હોત તો એ જ પ્રમાણે આજે તેનો બદલો એ છે કે તમારો અઝાબ વધતો જ ચાલ્યો જાય. આટલે સુધી કાફિરો અને દુષ્ટોની સજાનું વર્ણન હતું, આગળ તેના મુકાબલામાં મો'મિનો અને મુત્તકીઓના સવાબનું અને જન્નતની નેઅમ્તોનું વર્ણન છે. આ નેઅમ્તોનું વર્ણન કર્યા પછી ઈરશાદ ફરમાવ્યો,

جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ عَطَاءً حَسَابًا એટલે કે ઉપર જન્નતની જે નેઅમતોનું વર્ણન આવ્યું છે તે મો'મિતો માટે બદલો છે અને ભેટ છે તેમના રબ્બ તરફથી ઘણી વધારે ભેટ. અહીંયાં આ નેઅમતોને પ્રથમ અમલોનો બદલો બતાવ્યો પછી પરવરદિગારની ભેટ ! દેખીતો આ બંનેમાં વિરોધાભાસ છે, કારણ કે બદલો તે વસ્તુને કહેવામાં આવે છે જે કોઈ વસ્તુના બદલામાં હોય અને ભેટ તે વસ્તુ છે જે કોઈ બદલા વિના ઈનામ અને અહેસાન સ્વરૂપે આપવામાં આવે. કુર્આને કરીમે આ બંને શબ્દોને એક સ્થળે ભેગા કરીને એ તરફ ઈશારો કર્યો કે જન્નતમાં દાખલ થવા અને તેની નેઅમતો માત્ર બાહ્ય દેખાવના આધારે જન્નતવાળાઓના અમલોનો બદલો છે પરંતુ વાસ્તવમાં તે માત્ર પરવરદિગારની ભેટ છે, કારણ કે માનવીના અમલો તો તે નેઅમતોનો બદલો પણ નથી બની શકતી જે તેમને દુનિયામાં આપવામાં આવી હતી. આખિરતની નેઅમતોની પ્રાપ્તિ તો માત્ર અલ્લાહ તઆલાની કૃપા, ઈનામ અને માત્ર ભેટ જ છે જેમકે હદીષમાં રસૂલે કરીમ صلی اللہ علیہ وسلم એ ફરમાવ્યું કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાના અમલથી જન્નતમાં નથી જઈ શકતો અને શબ્દ حَسَابًا (હિસાબ)ના બે અર્થો હોઈ શકે છે. તફસીરના ઈમામોમાંથી ઘણાએ પ્રથમ અને અન્યોએ બીજાનો અર્થ લીધો છે. પ્રથમ અર્થ حَسَابًا عَطَاءً كَافِيًا كَثِيرًا છે એટલે કે એવી ભેટ જે તેની તમામ જરૂરતો માટે પૂરતી અને વધારે પ્રમાણમાં હોય. આ અર્થ આ રૂઢિપ્રયોગના આધારે છે حَسْبُ نُو حَسْبُ نُو اِحْسَبْتُ فَلَا اَى اَعْطَيْتُهُ مَا يَكْفِيهِ حَتَّى قَالَ حَسْبِي અર્થ માટે આવે છે કે મેં તેને એટલું આપ્યું કે તે તેના માટે બિલકુલ પૂરતું થઈ ગયું. એટલે સુધી કે તે બોલી ઉઠ્યો, حَسْبِي (હસ્બી) એટલે કે બસ ! આ મારા માટે ઘણું છે. અને હિસાબનો બીજો અર્થ માપતોલ અને સરખામણી કરવા માટે પણ થાય છે. હઝરત મુજાહિદ (રહ.)એ આ સ્થળે આ જ અર્થને લઈને આયતનો અર્થ એ ઠરાવ્યો કે અલ્લાહની ભેટ જન્નતવાળાઓ ઉપર તેમના હિસાબ પ્રમાણે હશે અને આ ભેટમાં દરજ્જાઓ ઈખ્લાસ અને અમલની ઉત્કૃષ્ટતાના હિસાબે હશે, જેમકે સહીહ હદીષોમાં સહાબએ કિરામ (રદિ.)ના અમલોના દરજ્જા બાકી ઉમ્મતના અમલોના મુકાબલામાં એવા ઠરાવ્યા છે કે સહાબી જો અલ્લાહ તઆલાના માર્ગમાં એક મુદ્દ ખર્ચ કરે જે લગભગ એક શેર જેટલું હોય છે અને જે ગેરસહાબી છે તે લગભગ એક ઉહદ પહાડ જેટલું ખર્ચ કરે તો પણ સહાબીનું

એક મુદ્દ આ પહાડથી વધેલું રહેશે. વલ્લાહુ અઅલમુ.

جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ آيا વાક્યનો સંબંધ પ્રથમ વાક્ય جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ سے છે. એટલે કે અલ્લાહ તઆલા જેને જે સવાબનો દરજ્જો અર્પણ કરશે તેમાં કોઈને વાતચીત કરવાની મજાલ સુદ્ધાં હશે નહીં કે ફલાણાને વધારે અને ફલાણાને ઓછું કેમ આપવામાં આવ્યું અને જો તેને અલગ વાક્ય ઠરાવવામાં આવે તો ભાવાર્થ એ થશે કે મહશરમાં કોઈને પરવાનગી વિના અલ્લાહ તઆલા સાથે સંબોધન કરવાનો અધિકાર હશે નહીં આ પરવાનગી હશરના અમુક સ્થળોએ હશે અને અમુક સ્થળોએ નહીં હોય.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا માં શબ્દ "રૂહ"થી ભાવાર્થ અમુક તફસીરના ઈમામો નજીક હજરત જિબ્રિલ અમીન (અલૈ.) છે અને તેમનું બધા જ ફરિશ્તાઓ કરતાં અગ્રસ્થાને વર્ણન કરવું તેમની મહાનતાની શા'ન જાહેર કરવા માટે છે અને અમુક રિવાયતોમાં છે કે રૂહ અલ્લાહ તઆલાનું એક મહાન લશ્કર છે જે ફરિશ્તા નથી, તેમને માથું અને હાથ પગ છે. આ તફસીર ઉપર જો કે બે હરોળ હશે, એક હરોળ રૂહોની અને બીજી ફરિશ્તાઓની.

يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ દિવસ છે અને મહશરમાં દરેક વ્યક્તિ પોતાના અમલોને પોતાની આંખોએ જોઈ લેશે, ભલે એ રીતે કે નામએ આ'માલ તેના હાથમાં આવી જશે, તેને જોશે અથવા એ રીતે કે અમલો મહશરમાં એક સદેહ આકૃતિ અને ચહેરા મહોરા સાથે સામે આવી જાય, જેમકે હદીષની અમુક રિવાયતોથી સાબિત છે અને સંભાવના એ પણ છે કે આ દિવસથી ભાવાર્થ મોતનો દિવસ હોય અને પોતાના અમલોને જોવાથી કબ્ર અને બરઝખ ભાવાર્થ સ્વરૂપે હોય.

(મઝહરીમાંથી)

وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا હજરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર (રદિ.)થી રિવાયત છે કે કયામતના દિવસે સમગ્ર જમીન એક સપાટ મેદાન થઈ જશે જેમાં માણસ, જિજ્ઞાત અને જમીન ઉપર ચાલનારા પાલતું પ્રાણીઓ અને જંગલી પ્રાણીઓ બધા એકઠા કરી દેવામાં આવશે અને પ્રાણીઓમાંથી જેણે એકબીજા ઉપર દુનિયામાં જુલમ કર્યો હતો તેમને તેનો બદલો આપી દેવામાં આવશે, એટલે

સૂરએ નબા' - ૭૮ : ૧ થી ૪૦

પાઠ : ૩૦

મઆરિફુલ કુર્આન (ભાગ-૧૧)

સુધી કે જો કોઈ શિંગડાવાળી બકરીએ બોડી બકરીને માર્યું હતું તો આજે તેનો પણ બદલો અપાવી દેવામાં આવશે, જ્યારે તેનાથી ફારેગ થશે તો બધા પ્રાણીઓને હુકમ થશે કે માટી થઈ જાઓ ! તેઓ બધા માટી થઈ જશે. તે વખતે કાફિર લોકો એવી તમન્ના કરશે કે કાશ ! અમે પણ પ્રાણીઓ હોત અને અત્યારે માટી બની ગયા હોત ! હિસાબ કિતાબ અને જહન્નમની સજાથી બચી ગયા હોત. નહીંબિલ્લાહ. વલ્લાહુ અઅલમુ.

تَمَّتْ سُورَةُ النَّبِيِّ بِحَمْدِ اللَّهِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ ٢ شَعْبَانَ ١٣٩١ هـ

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ નબા' પૂર્ણ થઈ.

□□□□□□□□□□

તારીખ : ૧૬ ડિસેમ્બર ૨૦૧૪ મુતાબિક ૨૪ સફર ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

મૂળ તફસીર લખનાર : હજરત મહમ્મદ ખાનપુરી
 ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી
 E-mail: saleh.printers786@gmail.com
 Contact No.: 9898797394
 પ્રકાશક (પ્રિન્ટેડ કોપી) : હજ. મવલાના ઈસ્માઈલ ભૂતા સા. (દા.બ.)
 મોહતમિમ : જામિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ
 ફોન નં. : (૦૨૬૪૨) ૨૭૦૩૩૦ / ૨૭૦૯૩૨
 www.maarifulqurangujarati.com